

Az Unitárius Irodalmi Társaság első közgyűlése Magyarországon.

Az Unitárius Irodalmi Társaság évi közgyűlését január 11-én tartotta. Dr. Gál Kelemen elnök megnyitója után P. Szentmártoni Kálmán főtítkárról felolvasta következő jelentését:

Igen tisztelt közgyűlés!

Az Unitárius Irodalmi Társaság 1940. évi működéséről, főtítkári jelentésemet szerencsés vagyok a következőkben megtenni:

1. Mindenekelőtt adjunk hálát a mindent bölcsen elrendező jóságos Istennek, hogy 22 évi szenvedés után megengedte értünk ezt a napot, amikor első alkalommal tarthatjuk szabad Magyarországon évi közgyűlésünket. A mi Unitárius Irodalmi Társaságunk román impérium alatt született s élte át eddigi küzdelmes éveit. Ha visszalekintünk az Unitárius Irodalmi Társaság immár 20 éves munkálkodására minden hivatkozás nélkül állapíthatjuk meg, hogy a román impérium alatti szenvedéssel teljes években a mi Irodalmi Társaságunk nemcsak unitárius, hanem magyar nemzeti missziót is teljesített olyan gondterhes, nehéz években, mikor más hasonló, sőt nagyobb múltú kultúrintézmények, Irodalmi Társaságok elnémultak. A mi Unitárius Társaságunk alapítása óta építette a magyarságot és hozzájárult a magyar kisebbségi élet szellemi építéséhez s a magyar nemzeti öntudat ébrentartásához. Hogy Irodalmi Társaságunk s annak kiadványa, mintegy hivatalos lapja, a „*Keresztény Magvető*“ unitárius és nemzeti hivatását teljesíthette, abban nagyrésze van nagyrabecsült Elnökünknek, Dr. *Ferenczy Géznak*, aki egyházi életünkben páratlan, fejedelmi Maecenása volt unitárius irodalmunknak. Elismeréssel tartozunk e visszatekintő pillanatban a „*Keresztény Magvető*“ felelős szerkesztőjének *Vári Albert* afiának is, akinek komoly higgadsága lehetővé tette, hogy féltett s idegen felekezetek által is becsült folyóiratunk sohasem volt szélsőséges, nem szolgált érdekcsoportokat, magán, vagy családi ügyeket, hanem kritikai szellemében is mindig magasabb eszmény felé, az igazságra törekedett.

A „Keresztény Magvető” szerkesztésénél különösen a román impérium utolsó éveiben nagy önmegetagadásra, mérsékletre, megfontolásra volt szükségünk, hogy elkerülhessük a katonai cenzurák kérlelhetetlen, kegyetlen szigorát, amely minden magyar ténykedés, minden szépen csengő magyar szó mögött mindig irredentizmust keresett. Az összeütközés közöttünk mindenféle tompítással, hangtalanná tétellel sem volt elkerülhető. Apró sanyargatásokon kívül, amelyek közé tartozott az is, hogy hangulatuk szerint a magyar helységnevek írását némelykor megengedték egészen magyarosan írni, máskor románul és magyarul követelték, majd pedig csak románul, egy alkalommal *Dr. Kovács Lajosnak*: „A szabadelvű protestáns teológiai gondolkozás múltja, jelene és jövő kilátásai” című dolgozatát minden ok nélkül annyira kicenzurálták, hogy a dolgozat teljesen érthetlenné vált. Mikor ezért a főtítkár felvilágosítást kért a cenzortól, azt válaszolta, hogy mit szólna e cikkhez a görög keleti és görög katolikus püspök, ha elolvasná? Neki ilyen szempontból kell elbírálnia a dolgozatot. Közbe jártunk a királyi helytartóságnál is, de az is csak fél eredménnyel járt s azután az egyházi *főhatóság* útján a Minisztériumhoz fordultunk panaszunkkal, ami teljes eredménnyel járt, mert a miniszter elrendelte a dolgozatnak eredeti szövegében való megjelenését, a túlbuzgó cenzort pedig elmozdították.

A magyar felszabadítás mentette meg Dr. Fikker Jánost és P. Szentmártoni Kálmánt a hadbírósg elé állítástól. Ugyanis mikor P. Szentmártoni Kálmán rádió előadásának második példányát Budapestre küldötte, oda csak üres boríték érkezett meg, leragasztva. Pár hét múlva a cenzori hivataltól egy hadnagy megjelent a „Pallas” könyvnyomdában és onnan elvitte a Dr. Fikker János szerkesztésében megjelenő „Unitárius Történelem” 3-ik számának 2—2 példányát, amelyet P. Szentmártoni Kálmán írt: „János Zsigmond az unitárius fejedelem” címen, hátrahagyva azon kedves üzenetet a könyvnyomdász útján, hogy a hadbírósg elé fogják őket állítani. Ezeket, mint az Unitárius Irodalmi Társaság életének *kortörténeti adatait* soroltuk fel, ismételten hálát adunk a jóságos Istennek, hogy szerencsésen túlvagyunk a román impérium küzdelmes évein.

2. Minden új év napján első gondolatunk nagyabecsült elnökünk felé fordul. Az 1940-ik év belső életének is első eseménye az volt, hogy új év alkalmából üdvözlöttük szeretett elnökünket,

aki arra válaszolva a többek között ezeket írta: „Jól esik megállapítanom, hogy Társaságunk az elmúlt év folyamán is érdemes tevékenységet fejtett ki, nemcsak folyóiratunkat, a „*Keresztény Magvetőt*“ tartotta *magas színvonalon*, hanem irodalmi tevékenységét is öregbítette. Ma már nemcsak azt mondhatjuk, hogy társaságunk kitűzött célja felé közeledünk, hanem azt is, hogy első sorban unitárius szempontból — *nélkülözhetetlenek* is lettünk.

Nagy örömet képezi, hogy Társaságunk vezetősége az érdekek szerzése terén elől jár, úgy szaklapjainkban, mint önálló művekkel útmutató, irányító. Ezt tanítják nemcsak a hasábocon gyakran megjelenő közlemények, hanem a pályadíjaink növekvő sikere is. Ez útmutatás sikerének bizonyossága az is, hogy Társaságunk működése iránt szélesedik az általános érdeklődés s munkás tagjaink a fiatalság sorából fokozatosan szaporodnak.

Minden arra utal, hogy következetesen haladjunk tovább a bevezetett úton. Munkamező kitért kapui további lankadatlan munkára hívják társaságunkat, annak érdemes tagjait, egyetlen jó Istenünk segedelmét kérem Társaságunk tagjaira és áldását munkálkodásukra.“ (Nagyajta, 1940. január 9-én.)

3. Az Unitárius Irodalmi Társaság felíratot intézett az egyházi Főhatósághoz, melyben előadta, hogy 1940. július 7-én 400-ik évfordulója lesz *János Zsigmond* unitárius fejedelem születésének s ezt a nagy évfordulót méltó módon kellene, hogy megünnepeljük. Egyben előterjesztette az emlékünnepelely rendezésére vonatkozó javaslatát. E. K. Tanács 545—1940. sz. a. javaslatunkat a Misszió Bizottság véleményének meghallgatása után elfogadta az alábbiak szerint:

1. Meghatározza, hogy 1940 július hó 7-én, vasárnap az összes egyházközségeinkben *János Zsigmond emlékünnepelely* tartassék istentisztelettel egybekötve.

2. Az őszi Egyházi Főtanács alkalmával egy nagyobb szabású emlékünnepelely rendeztessék Kolozsvárt s ennek előkészítésére a Misszió Bizottság az Irodalmi Társasággal együtt felkéretik.

3. Felkéri a Főtisztelendő Püspök urat, hogy az évforduló nagy jelentőségére való tekintettel külföldi unitárius testvéreink figyelmét hívja fel, valamint magyarországi unitárius testvéreink figyelmé is felhívandó.

Sajnálattal állapítjuk meg, hogy a *János Zsigmond emlékünnepelely* ügyét nem karoltuk fel egyforma lelkesedéssel. A budapesti

Az Unitárius Irodalmi Társaság első közgyűlése Magyarországon.

rádióban két előadást tartottak János Zsigmondról, az egyiket *Botár Imre* tanár fia, a másikat *P. Szentmártoni Kálmán* írta. Utóbbi „János Zsigmond erdélyi fejedelem“ címen külön füzetben is megjelent. Ugyancsak *P. Szentmártoni Kálmán* írt az „Unitárus Történelem“ 3. sz.-ban „János Zsigmond az unitárius fejedelem“ címen, továbbá előadást tartott 1940. április 7-én a kolozsvári Dávid Ferenc Egyletben; 1940. október 18-án a Budapesti Dávid Ferenc Egylet által rendezett emlékünnepelelyen az unitárius Misszióház zsúfolásig megtelt templomában szintén János Zsigmondról tartott előadást.

Az egyházközösségekben megtartott emlékünnepelelyekről gyenge visszhang hallatszott. Sajnálattal állapítjuk meg azt is, hogy az Egyház részéről tervezett János Zsigmond emlékünnepelely a jubileumi év folyamán nem volt megtartható, mert nem volt a múlt évben Egyházi Főtanács s ezért a választmány megbízta *P. Szentmártoni Kálmán* főtitkárt, lépjen érintkezésbe a Misszió Bizottsággal, hogy az összehívandó Zsinati Főtanácson rendeztessék meg a tervbevevett János Zsigmond emlékünnepelely. Ennyi, amit a János Zsigmond jubileumi évéről feljegyezhetünk, de törhetetlenül hisszük, hogy az ötszázadik év majd többet mutathat fel, mert János Zsigmond alakja hova tovább mind értékesebb lesz a szabadelvű gondolkozók előtt.

4. Az Unitárius Irodalmi Társaság 1940. június 16-án nagy-sikerű felolvasóülést tartott a következő műsorral:

1. Elnöki megnyitó: Tartotta *Vári Albert* alelnök.
2. *Ruzitska György* jelentősége az erdélyi magyar zene történetében. Székfoglaló értekezés, tartotta: *Lakatos István* r. tag.
3. Költemények. Székfoglaló, előadta: *Fülöp József* r. tag.
4. Költemények. Székfoglaló, előadta *Szabédi-Székely László* r. tag.

5. *Mozart*: Vonós négyes. Előadták: *Lakatos István*, *Dr. Holló Endre*, *Scharl Imre* és *Mestitz János*. Elnök bezáró szavai után a székfoglalót tartó gondnok ünnepelelyesen átnyújtotta a tagsági oklevelet.

A felolvasó ülésen megjelent nagyszámú közönség meleg ünnepelelyben részesítette tetszést nyilvánító tapsaival az összes szereplőket, valamint az ülésen jelenlevő *Dr. Ruzitska Béla* egyetemi tanárt, *Ruzitska György* zeneszerző unokáját is.

5. Az Unitárius Irodalmi Társaság iránti meleg érdeklődését mutatja *Dr. Fazakas Miklósnak* az a ténykedése, hogy 1500 leit

ajánlott fel Br. Daniel Lajos élet- és jellemrajzának megírására, kifejezve azt az óhaját, hogy az Irodalmi Társaság bizza meg P. Szentmártoni Kálmán főtítkárt az életrajz megírásával.

6. Az Unitárius Irodalmi Társaság 1940-re a következő pályázatokat hirdette :

1. Kelemen Lajos alelnök ajándékából egyezer lei pályadíjat egy történelmi elbeszélésre.

2. Dr. Fazakas Miklós ajándékából egyezer leit szépirodalmi elbeszélésre.

3. Dr. Ferenczy Géza elnök ajándékából háromezer leit Kaáli Nagy Elek élet- és jellemrajzának megírására.

Az 1-ső számú pályázatra egy, a másodikra 10 pályamunka érkezett, a harmadikra egy sem.

Választmány *Márkos Albert* tanár vál. tag alapos bírálatának alapján a történelmi elbeszélés *jutalomdíját*: „A múlt tanít és kötelez“ jeligéjű pályamunkának ítéli oda.

A szépirodalmi elbeszélés *jutalomdíját*: „A vézna kis lány“ című pályaműnek ítélte oda. Ezenkívül *dicseretre* érdemesnek ítélte 1. „Az elsodort falu“, 2. „Őserő“, 3. „Magyarsors“, 4. „1901“, 5. „Erdély“ jeligéjű pályamunkákat.

7. Múlt évi beszámolónk óta unitárius íróktól önállóan a következő művek jelentek meg :

Ferencz József: „A Duna-Tiszamenti Egyházkör.“ Képes krónika. Budapest, 1940. 65 l.

Ferencz József: Az ökumenikus mozgalmak. Kolozsvár.

Clarke-Szent-Iványi: „A keresztény imádkozás“.

Gyulai Zoltán: Rátió és lélek.

Gyulai Zoltán. Újabb látóhatárok a hit- és természettudomány határmegyéjéről. „Keresztény Magvető“ 1940.

Gyallai-Pap Domokos: Külön nóta. Színjáték.

Az *Unitárius Presbíter Kátéja*: Dr. Varga Béla püspök ajánló sorával. A teol. akadémiai tanárok közreműködésével összeállította: *Dr. Fikker János* dékán.

Tóth István: A magyar díszítés alapformái. Minerva kiadás.

Simén Dániel: A lélek problémája.

Gyallai-Pap Sándor: Őszi ének. Cluj-Kolozsvár.

Az *Unitárius Egyházi Főtanács* 1939. dec. 3–5 napjain Kolozsváron tartott üléseinek *Jegyzőkönyve*. Szerk. *Dr. Kiss Elek*.

Kelemen Imre: „A keresztény élet kapujában.“ Keresztelési beszédek. Odorheiu 63 l.

Az Unitárius Irodalmi Társaság első közgyűlése Magyarországon.

P. Szentmártoni Kálmán: János Zsigmond az unitárius fejedelem. Unitárius Történelem 3 sz. Kolozsvár, 1940 16 l.

P. Szentmártoni Kálmán: János Zsigmond erdélyi fejedelem. Kolozsvár, 1940. 11 l.

Borbély Andor: Román uralom Erdélyben. A Magyar Revi-ziós Liga kiadása.

A fennebb említett önálló munkákon kívül értékes irodalmi munkálkodás folyt a „Keresztény Magvető“-ben, „Unitárius Szószék“-ben, „Unitárius Közlöny“-ben, „Unitárius Egyház“-ban és az „Unitárius Naptár“-ban. Újabb vállalkozás indult „Unitárius Történelem“ címen, amelynek célja az, hogy unitárius népünk és más érdeklődők a rövid történelmi képeken át jobban megismerjék unitárius egyházunk küzdelmes, de felemelő múltját.

Kapcsolatosan megemlítem, hogy a sajtótörvény értelmében az unitárius folyóiratok, lapok kiadó laptulajdonosai újabb anyagi áldozatot kell, hogy hozzanak. A lapok szerkesztői és felelős kiadók kötelesek beiratkozni az *Országos Magyar Sajtókamarába*, ami anyagiakban azt jelenti, hogy az Unitárius Irodalmi Társaságnak, mint laptulajdonosnak a „Keresztény Magvető“-nél Vári Albert felelős szerkesztő után havonta 5 P., P. Szentmártoni Kálmán felelős kiadó után havi 10 P. tagsági díjat kell, hogy fizessen. Tekintettel arra, hogy a „Keresztény Magvető“ szerkesztéséből és kiadásából egyetlen fillér jövedelem sincs, hanem csak magasabb erkölcsi és tudományos cél szolgálatában dolgoznak a szerkesztők és kiadók, kértük az Országos Magyar Sajtókamara Elnökségét, hogy nevezett szerkesztők és kiadó sajtókamarai tagságának ügyét úgy intézzék el, hogy utárunk az Unitárius Irodalmi Társaság, mint laptulajdonos jelképesen csak havi 1—1 pengő tagsági díjat fizessen.

8. Az Unitárius Irodalmi Társaságnak van jelenleg 27 alapító, 38 választmányi, 67 rendes, a művészeti osztálynak 4 tagja, összesen 136 tagja. Természetesen ebben a számban benne vannak Irodalmi Társaságunknak azon tagjai is, kik a bécsi döntés után Romániában maradtak, de akinek minél hamarabb való visszatérését meleg szeretettel várjuk.

A választmány 1940. december 30-án tartott ülésén az Unitárius Irodalmi Társaság *rendes* tagjainak egyhangulag megválasztotta a következőket: Simén Dániel, Ferencz József, Ekárt Andor, Botár Imre, Végh József, Borbély Andor, Bíró János.

Kapcsolatosan javasolja egyhangulag a választmány a jelen

Az Unitárius Irodalmi Társaság első közgyűlése Magyarországon.

évi közgyűlésnek, hogy az Unitárius Irodalmi Társaság *választmányi* tagjainak *válassza* meg a következőket: Józán Miklós, Dr. Tóth György, Dr. Gelei József, Dr. Gyulai Zoltán.

Szeretettel üdvözljük e helyről is Unitárius Irodalmi Társaságunk most megválasztott összes tagjait és kérjük, hogy nagybecsű munkásságukkal támogassák Irodalmi Társaságunkat nemes törekvéseiben.

Örömmel jegyezzük fel, hogy a Kormányzó Úr Őfőméltósága Unitárius Irodalmi Társaságunk tagjai közül Korvin-lánccal tüntette ki *Kelemen Lajos* alelnököt, Korvin-koszorúval pedig Dr. Varga Béla és Gyallay-Pap Domokos választmányi tagokat. Kívánjuk igaz szívből, sokáig éljenek, hogy még sokat dolgozhassanak a magyar szellemiség emelésére.

Sajnálattal jelentem, hogy az Unitárius Irodalmi Társaság választmányának tagjai közül elhunyt: *Gátfalvi Sámuel* a székelykeresztúri unitárius főgimnázium volt kiváló igazgatója. Érdemeit méltattuk a „Keresztény Magvető“-ben. Nyugodjék csendesen!

Az Unitárius Irodalmi Társaság vagyoni állapotáról részletes jelentést Hadházy Sándor, az Irodalmi Társaság pénztárnoka fog tenni.

Ezekben voltam szerencsés az Unitárius Irodalmi Társaság 1940. évi munkálkodásáról jelentésemet megtenni s tisztelettel kérem az igen tisztelt közgyűlést, szíveskedjék azt tudomásul venni.

Közgyűlés a főtítkári jelentést egyhangulag tudomásul vétele után ugyancsak egyhanguan megválasztotta a választmányba új tagoknak: Józán Miklóst, Dr. Tóth Györgyöt, Dr. Gelei Józsefet, Dr. Gyulai Zoltánt. A felbontott jeligés levelekből kiderült, hogy 1000 lei pályadíjat nyert történelmi elbeszéléssel: Fülöp József hírlapíró. Szépirodalmi elbeszéléssel 1000 lei jutalmat kapott: Pálffy Miklós kispálya, dícséretet nyertek: Fábricz József, Pálffy Ákos, Kökösi Sigmond Józsefné-Mátyás Piroska, Kozma Miklósné-Bedő Anna és Nemes Nagy Mária. Majd Vári Albert felelős szerkesztő a „Keresztény Magvető“-ről tette meg jelentését, Hadházy Sándor pénztárnok pedig az Unitárius Irodalmi Társaság vagyoni állapotáról számolt be. Zsákó István dr.-nak az Unitárius Lexikon készítésére vonatkozó indítványát a közgyűlés részletes megtárgyalásra a választmányhoz utalta.

Sz. K.

Felköszöntő a Berde-serleggel.

Erdélyi Testvérek, kedves unitárius Atyámfiai!

Egyházunk történetében az önzetlen áldozatkészségnek, ha meg személyesítője után kutatunk, visszapillantva a történelmi távlatba, az erdélyi ősrendetegből *Berde Mózsá* alakja sudár fenyőként magaslik ki.

Bölcsője Háromszék kies lankáin ringott, itt szívta magába kora gyermekkorában a szabad Székelyföldből kiáradó független nemzeti érzést és a népies szellemet.

Majd Székelykeresztúr és Kolozsvár volt két mérföldkő a nagyrahivatott székely ifjú életében és szellemi fejlődésében.

Erdély ősi kultúrájának fellegvéraiban, az unitárius Alma Matereken, a Szamos-parti Athénben fogékony lelkületénél fogva már serdülő korában megszerezte a tudományos képzettsége és magasabb művelődésének alapjait.

Egy páratlan munkás, mondhatni aszkéta életen át önmegtagadással szolgálta a magyar közművelődést, a hazaszeretettől ízzó negyvennyolcas kormánybiztos, a szabadságharc leveretése után az évekig külföldi fogságban sinylődő hős honvédtiszt, a soha el nem csüggedő, nagyvonalú nemzetgazda, akinek genialitásával hatalmas méretűvé növelt mezőgazdaságait csak szerénysége múlta felül.

Egy hosszú élet ernyedetlen szorgalmával méltán rácáfolt meghitt barátja, a nagy Petőfi „Magyar nemes“-ére.

Bár krózsusi vagyonnal rendelkezett már élete delén, a vele született népies felfogására és puritánságára is jellemzően maradt róla hátra, hogy nagybuni kastélyában még a néhai gróf Teleki Samut is ősi szokás szerint túróspuliszkával vendégelte meg — egy szál faggyúgyertya mellett.

Jó vagy balsorsa bárhova is sodorta, az az Erdély volt és maradt mindig eszménye, amelynek klasszikus földjéből korát megelőzve küzdelmes évszázadokon át az egész világ közkincseként a Hit- és Gondolatszabadság kivirágzott, amelynek magyarsága a közelmúlt nehéz történelmi időkben újból példát adott arra, hogy a nagy nemzeti veszedelmek idején annak egyik öntudatos tagja sem vonulhat vissza az individualizmusból kifejlődött „splendid isolation“-nak, a rideg elzárkózottságnak elefántcsont várába, hanem az ősi székely nemzeti lélekben szunnyadozó népi öntudat és a közösség magasabb érzete, — akár, mint a primitív időkben annak